

Virgil Nestorescu

ETIMOLOGII BULGĂREȘTI

Капшуна (acc.?) s.f., inserat în BER II, p. 226, este unul dintre numeroasele nume dialectale date pentru „căpșună” (*Fragaria elatior*), care, alături de denumirea generală *ягода*, înseamnă totodată și „fragă” (*Fragaria vesca*). Remarcăm că nu este menționată zona unde se folosește, așa cum se procedează în cazul cuvintelor regionale. Mai mult chiar, dorind să aflăm acest lucru din alte izvoare, am constatat că nu este înregistrat cuvântul în dicționarele curente și nici în dicționarul-tezaur al lui N. Gerov. L-am descoperit cu greu doar în dicționarul botanic al limbii bulgare, unde este notat într-o listă alfabetică anexă a termenilor, însă fără a fi reluat în corpul propriu-zis al lucrării (MBBR, p. 405).

Ne-a atras atenția etimologia foarte complicată de care se bucură acest cuvânt, rătăcit cine știe cum și prezentat atât de sumar, fără informațiile cerute mai ales în cazul tratării regionalismelor. Autorii îl consideră o formație internă, rezultată pe două cai: fie din tema participiului trecut **капъша** – al vb. **ка(п)нѣти** „a picura” și suf. **-ун**, fie din ***капоушна/*капушуна** derivat din ***кап** „picătură” și sufixele **-ош (-уш)** și **-ун**; pentru semantică se trimite la termenul regional *капаша* „fragă”. Din păcate, această explicație greoaie și neconvingătoare, se încheie cu o supoziție surprinzătoare, potrivit căreia „rom. **căpșună** este probabil un împrumut al bg. **капшуна**”. O afirmație care ne obligă să lămurim lucrurile.

Cuvântul românesc are o etimologie sigură, până acum necontestată, iar o altă explicație, deși formulată ca „probabilă”, nu se poate întemeia pe baza unui cuvânt care nu are nici el o istorie clară în propria limbă, cum trebuie privit cuvântul-titlu. Se știe de mult că rom. *căpșună* este un derivat clar din rom. *căpușă* „1. insectă parazită. 2. ricin”. Formarea sa a avut ca premisă favorizantă faptul că în aromână *căpușă* are și sensul „căpșună” și s-a desăvârșit prin atașarea sufixului augmentativ *-one* < lat. *-onem* (DA; Brâncuș I, p. 203).

Pe de altă parte, cuvântul plurisemantic *căpușă*, element din fondul autohton (DA; Brâncuș I, p. 59), este cunoscut și în bulgară sub formele *капуш*, *капушка*, și pe bună dreptate este considerat, pe aceeași pagină a dicționarului etimologic, ca un vechi împrumut din română. Se pare însă că autorilor BER le-a scăpat din vedere tocmai această înrudire dintre rom. *căpușă* și *căpșună* și, sub atracția identității fonetice cu bg. **капушна**, s-au angajat să confecționeze cuvântului *căpșună* o etimologie forțată, adăugând-o în mod arbitrar celei existente. S-a creat până la urmă impresia că toată această discuție a fost provocată de un cuvânt dialectal suspect **капушна**, care pare să fie chiar rom. *căpșună*, neidentificat la timp ca atare.

Фѳра s.f., termen tehnic însemnând „adâncitură între țiglele, pietrele, plăcile zidite într-o construcție”, este înregistrat în BTR, p. 962, laolaltă cu termenul muzical omograf „piesă muzicală în care se repetă și se dezvoltă mai multe motive”, deoarece ambele cuvinte sunt considerate de origine latină. Trebuie subliniat de la început că avem de-a face cu două cuvinte distincte, iar soluția etimologică simplificatoare prin elementul comun îndepărtau lat. *fuga* nu poate fi acceptată. Modul în care cele două cuvinte au intrat în limba bulgară este total diferit, iar tratarea lor sub un articol unic nu ni se pare potrivită.

Termenul muzical a fost împrumutat cu certitudine direct din it. **fuga**, nu din strămoșul latin al acestuia. Cel de al doilea termen este un neologism pentru care trebuie găsită altă explicație decât trimiterea nejustificată la originea sa latină. După părerea noastră, **Фѳра** în accepțiunea menționată este împrumutat din it. **fuga**, utilizat în construcții, cu sensul „spațiul dintre pietrele unei zidiri, pavelele unui caldarâm” (Vocabolario), îndeplinind astfel toate condițiile cerute unei etimologii corecte. De la acesta a derivat verbul *фѳирам* „a executa un rost, a rostui”. Acestor doi termeni tehnici le corespund în limba română s. *rost* „spațiul îngust dintre cărămizile unui zid, dintre ulucile unui gard, dintre scândurile unei dușumele, dintre țiglele unui acoperiș etc.” (DLR, s.v. II, 3) și vb. *a rostui*. Termenul se găsește și în limba germană, însă într-o formă care îl scoate din discuție, anume *Fuge* „rost, încheietură” (DGR).

Menționăm, în încheiere, că alături de *фѳра* au intrat în bulgară și alți termeni din domeniul construcțiilor, cum ar fi de ex. *баластра* „balast; amestec de pietriș și nisip” (< it. *balastra*), care la rândul lui a pătruns și în graiurile românești de sud (cf. DGS I).

BIBLIOGRAFIE

- BER = *Български етимологичен речник*, Sofia, –.
- Brâncuș, I = Gr. Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române*, I–II, Editura Academiei Române, București, 2000.
- BTR = *Български тѳлковен речник*, Sofia, 1963.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române (A–Lojniță)*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea; Imprimeria Națională „Universul”, 1913–1948.
- DGR = *Dicționar german-român*, coordonare și revizie: Mihai Isbășescu și Maria Iliescu, București, 1966.
- DGS I = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, volumul I (literele A–C), coordonator, Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, 2009.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române (DLR)*, serie nouă, redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, acad. Ion Coteanu, acad. Marius Sala, acad. Gh. Mihăilă, București, Editura Academiei, 1965–2010.
- Gerov = Naiden Gerov, *Речник на български език*, Plovdiv, 1895–1904.
- MVBR = *Материали на български ботаничен речник*, Sofia, 1939.
- Vocabolario = *Vocabolario Treccani*, editat de Institutul Enciclopedic Italian (poate fi consultat pe www.Treccani.it).

ÉTYMOLOGIES BULGARES

(Résumé)

En dépit de son absence totale dans les patois bulgares (de même dans les grands dictionnaires), le mot **капушна** „fraise” est considéré comme élément dialectale dans le dictionnaire étymologique (cf. BER II). Son étymologie interne ne présente pas d'intérêt, mais la conclusion des auteurs est surprenante: **капушна** a pénétré probablement dans la langue roumaine sous la forme *căpsună*. L'auteur est d'avis que le mot suspect **капушна** n'existe pas et représente au contraire le mot roumain discuté, autrement revêtu.

L'origine du mot **фуга**, inséré en BTR comme terme ayant deux significations techniques, est expliqué par le lat. *fuga*. Les deux significations sont en réalité l'expression des mots différents, avec une histoire propre, qui sont entrés en bulgare par l'intermédiaire de la langue italienne.

Cuvinte cheie: căpsună, fugă.

Mots-clés: étymologie, **капушна** „fraise”, **фуга** „1. (mus.) *fugue*. 2. *espace entre les pierres ou les briques d'une construction*”.

București, B-dul Alex. Obregia nr. 24

Florin Vasilescu

CUVINTE DIN REGISTRUL COLOCVIAL. NOTE LEXICALE

Șmen, Șmenar

Cuvântul *șmenar* apare în *Dicționarul de cuvinte recente*¹ al Floricăi Dimitrescu, ediția din 1997. El este definit ca „persoană care înșală la schimbarea ilegală a banilor”. În *Dicționarul de argou și cuvinte familiare ale limbii române*², având autori pe Anca și George Volceanov, cuvântul este definit ca „traficant de valută care tranzacționează pe piața neagră; escroc care practică șmenul”. Precizarea în cazul acestei ultime surse face o distincție între tranzacția pe piața neagră, fapt ilegal, dar mai puțin condamnable, și escrocherie. Distincția ar fi trebuit operată și la cuvântul „șmen”, căci tradiția lexicografică ne sugerează că etimologia cuvântului *șmenar* ar trebui să fie *șmen* + sufixul *-ar*, cum de altfel se indică și în *Dicționarul* Floricăi Dimitrescu. De altfel, cuvântul *șmenar* este uneori definit și ca „persoană care practică șmenul”, iar cuvântul *șmen* este atestat imediat după schimbarea de

¹ Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, Editura Logos, București, 1997.

² Anca și George Volceanov, *Dicționarul de argou și cuvinte familiare ale limbii române*, Editura Livpress SRL, București, 1998.